

NORGES VASSDRAGS- OG ENERGIDIREKTORAT (NVE)
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO

Kulturminner under vann - Høring av melding om kraft fra land til plattformer på Haltenbanken

NTNU Vitenskapsmuseet mottok den 14.02.2024 i brev fra NVE ovennevnte sak til uttalelse vedrørende eventuell konflikt med kulturminner under vann. Saken er behandlet med bakgrunn i Lov om Kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 (kml).

Denne uttalelsen gjelder kun for kulturminner under vann, og dermed den delen av kraftforbindelsen som går i sjø. Forholdet til kulturminner på land vil ivaretas av Trøndelag fylkeskommune.

Om prosjektet

Det foreligger melding med forslag til utredningsprogram fra Equinor Energy AS for en 132 (150) kV kraftforbindelse fra land i Trøndelag til plattformer på Haltenbanken i Norskehavet. Forslaget presenteres nå med ulike traséforslag for kabler på land, og tre ulike trasé alternativ for sjøkabel. Disse tre forslagene er basert på landtak ved Olvika og Brandsfjorden i Åfjord kommune og Kråkøya, Mølnvika og Vestre Rakvika i Nærøysund kommune. Fra landtakene planlegges sjøkabel med lengde fra 190 til 215 km ut til Heidrun, og derfra videre til Åsgård B og Kristin. NVE vil fastsette utredningsprogram for utredninger av konsekvenser for hele kraftforbindelsen fra land og ut til plattformene. Utredningsprogrammets utredninger skal ligge til grunn for utarbeidelse av konsesjon.

Om lovgrunnlaget

Forholdet til kulturminner under vann kommer bla. inn i forslag til utredningsprogram kap. 3.3 **Tillatelser etter annet lovverk**. Kulturminner innenfor territorialfarvannet har en sterk beskyttelse i kulturminneloven, da særskilt kml §14. Når det gjelder tilstøtende sone har man i kulturminneforvaltningen lagt samme rettspraksis til grunn som innenfor territorialfarvannet. Dette er begrunnet i Lov om Norges territorialfarvann og tilstøtende sone, § 4 tredje ledd. Man har videre hentet støtte for dette synet i Havrettskonvensjonens (UNCLOS) artikkel 303(2). Utenfor 24 nautiske mil utgjør folkeretten et generelt grunnlag for å hevde at kulturminner har et visst vern. For petroleumssektoren er bestemmelsene i petroleumsloven, med forskrifter og vilkår for

Postadresse

7491 TRONDHEIM

Org.nr. 974 767 880

E-post:

postmottak@ntnu.no

<http://www.ntnu.no>**Besøksadresse**

Erlings Skakkes gate 47 B

Telefon

+47 73 59 21 45

Telefaks

+47

Saksbehandler

Fredrik Skoglund

Tlf: +47

All korrespondanse som inngår i saksbehandling skal adresseres til saksbehandlende enhet ved NTNU og ikke direkte til enkeltpersoner. Ved henvendelse vennligst oppgi referanse.

utvinningstillatelser, de viktigste reguleringene av forholdet til kulturminner utenfor territorialfarvannet. Her viser vi bla. til petroleumsloven §10-1 andre ledd hvor det heter at «*Alle rimelige foranstaltninger skal tas for å unngå skade på dyre- og plantelivet i havet, kulturminner på havbunnen, og forurensning og forsøpling av havbunnen, dens undergrunn, havet, luften eller på land*».

Olje - og energidepartementet og Miljøverndepartementet presiserte i 2006 følgende i vilkåret i miljøkravene til nye utvinningstillatelser: «*I forkant av fysiske inngrep i havbunnen pålegges rettighetshavere, i samråd med Riksantikvaren, å avklare forholdet til kjente kulturminner og foreta nødvendig kartlegging av kulturminner i leteområdet der dette ikke tidligere er gjennomført. Om det registreres kulturminner i planleggingsfasen eller senere, må avbøtende tiltak, eventuelt utgravning eller dokumentasjon og flytting av kulturminnet, gjennomføres i samarbeid med kulturminneforvaltningen*».

Om meldingen og utredningsprogrammet

I forslag til utredningsprogram er kulturminner nevnt flere steder.

I kap. **7.2 Kulturminner og kulturmiljø** (s.19) beskrives kort forholdet til kulturminner. Kapittelet har en vesentlig mangel ved at forholdet til kulturminner under vann ikke er nevnt. I tillegg til at kulturminnelovens §4 også omfatter automatisk fredete kulturminner under vann, må det her spesielt gjøres oppmerksom på vern av skipsfunn. Kulturminneloven §14 verner alle skipsfunn (gjelder både selve skipet, men også alt som har vært om bord) eldre enn 100 år fra byggedato. Dette er vesentlig for dette tiltaket med sine sjøledninger, uavhengig av valgt trasé.

I samme kapittel står det at det ikke er «*registrert noen kulturminner eller kulturmiljøer langs den meldte forbindelsen*». Men dette henviser kun til landtakene, ikke de delene av tiltaket som ligger i sjø.

I kap. **8.4 Kulturminner og kulturmiljø** (s.35) beskrives i korte punkter fremgangsmåten for utredningene knyttet til dette temaet. Kulepunktene er generelle, og beskriver på en overordnet måte hvordan man ønsker å innhente data og kunnskap og hvordan det kan anvendes. Her er spesielt kulepunkt to viktig: «*Det skal gis en oversikt over følgende innenfor influensområdet: Kjente automatisk fredede kulturminner, vedtaksfredede kulturminner, nyere tids kulturminner og samiske kulturminner*». I beskrivelsen av **Metode/Gjennomføring** under kulepunktlisten gjøres det rede for at man planlegger å benytte seg av eksisterende kunnskap, eksempelvis kulturminnedatabasen Askeladden. Her kan det kort sies at ettersom sjøtraséene i liten eller ingen grad har aldri har vært undersøkt for kulturminner under vann, finnes ikke dette i særlig grad som en eksisterende kunnskap. Bruk av kartprogrammet Askeladden vil da kunne være misvisende ettersom det ikke vil vise alle kulturminner under vann i planområdet, kun de som er registrert. Det betyr ikke at de ikke eksisterer, kun at det ikke er avklart. Disse utfordringene knyttet til kunnskapsoversikten og vurdering av potensial med bakgrunn i eksisterende kildemateriale er også spilt inn til NVE i forbindelse med utredninger til kulturminner i forbindelse med HAVVIND utredningene.

Med bakgrunn i det ovennevnte er kulepunkt 5 essensielt: «*Dersom eksisterende kunnskapsgrunnlag ikke er tilstrekkelig, skal det innhentes ny kunnskap og gjøres en fagkyndig vurdering som dokumenterer metoder og funn*». Under **Metode/Gjennomføring** er det derfor positivt å lese at det legges til grunn en direkte kontakt med fagmyndighetene Trøndelag fylkeskommune og NTNU Vitenskapsmuseet, og at dette skal gjøres tidlig i prosessen. En slik tidlig dialog er viktig for å sørge for gode rammer og god forståelse av behov og tilpasninger. NTNU Vitenskapsmuseet er den

myndigheten som vil vurdere potensialet for kulturminner under vann, vurdere behovet for undersøkelser for å avklare forholdet til eventuelle kulturminner under vann, og er den institusjonen som vil gjennomføre undersøkelser i sjø (herunder delta på survey). Videre beskrives her at det kun er aktuelt med sjøbunnsundersøkelser i begrenset del av trasé ut til territorialgrensen før konsekvensutredningene ferdigstilles, da man ønsker å kartlegge kaldtvannskoraller, jfr. beskrivelse i kap. 8.2. «En komplett undersøkelse med tanke på potensielle ny kulturminner i sjø vil først bli utført etter at Equinor har fått avklart hvilket alternativ de eventuelt får konsesjon til å bygge» og at «Equinor legger opp til at §14-undersøkelser i sjø utføres som en del av de planlagte sjøbunnundersøkelsene i 2024/2025».

Om potensialet for kulturminner under vann

Som nevnt over har det aldri vært gjennomført helhetlige undersøkelser i de foreløpig foreslåtte traséene, hvor hensikten har vært å lokalisere kulturminner under vann. Det har vært foretatt ulike undersøkelser med ulike formål, men utstyret som har vært benyttet har ikke nødvendigvis vært optimalt for detektering av kulturminner (dette gjelder også i stor grad MAREANO). Eksempelvis vil en bunnkartlegging i forbindelse med akvakultur utføres med sensorer med for grov oppløsning til å avdekke gjenstander eller deler av trevrak som stikker opp over sedimentene. Mange undersøkelser er også fokusert på bunntopografi, eller sedimenthardhet og ikke på anomalier på bunnen, og skiller dermed ikke nødvendigvis om et objekt er natur eller kultur.

Vi må derfor forholde oss til området litt generelt når vi skal se på potensialet for tilstedeværelse av kulturminner under vann. Med unntak av landtakene, hvor det kan være potensial for havnevirksomhet og bosetning, ligger traséene til sjøs på dybder hvor det ikke er potensial for bosetningsspor. Det kan være potensial for rester etter fiskeriaktivitet i form av f.eks steinsøkker knyttet til tidligere tiders fiskeplasser. Men generelt vil planområdet i sjø være knyttet til potensialet for funn av skipsvrak.

Mer «moderne» vrak av stål og jern (fra andre halvdel av 1800-tall og til i dag) vil som oftest kunne observeres som gjenkjennelige strukturer på både multistråledata og sonar. Eldre vrak av tre, vil i ulik grad være nedbrutt, og ofte på en slik måte at skrogform ikke er lett gjenkjennelig. Her er det imidlertid større strukturer av jern (kanoner og anker) som er bevart, men i særdeleshet ballaststein. Dette vil være synlig som anomalier som steinhauger på bunnen, og kan lett forveksles med istidsavsatt morene.

I det foreløpige forslaget presenteres tre ulike traséer i sjø. Disse traséene dekker forskjellige områder og utgjør til sammen et stort areal. Det er ikke hensiktsmessig for oss å gå inn på potensialet eller kunnskapen om dette for hvert av de tre alternativene, det er noe som vi jfr. metodebeskrivelsene i kap. 8.4 vil gjøre i samarbeid med Trøndelag fylkeskommune og Equinor.

Generelt kan det sies at vi i våre arkiv har mange opplysninger om forlisberetninger fra de aktuelle sjøområdene, men få verifiserte vraklokaliteter, noe som bla fremkommer i Askeladden. Forlisberetningene gjelder fartøyer fra 1600-tallet og opp til moderne tid. Utfordringen er at svært få forlisbeskrivelser kan gis noen presis geometri. Før man begynte med radiosamband, var man stort sett avhengig av vitner til forliset eller overlevende som kunne berette om hvor forliset fant sted. Skip som forliste gjorde på vei til en spesifikk havn, men hvor var usikkert. Noen ganger kunne de være observert underveis slik at man vet at forliset må ha skjedd etter det tidspunktet, andre ganger er det umulig å anslå. Med dybdene i området, og faktorer som strøm og vind, kan det være stor avstand

mellom den posisjon et synkende skip sist ble observert, og hvor det til slutt endte opp på havbunnen. Vi må derfor begrense oss til å si at det er stort potensial for funn av skipsvrak innenfor planområdet.

Krav til utredninger for kulturminner under vann

Som vist over er det et stort potensial for tilstedeværelse av kulturminner under vann i planområdene. Videre er områdene ikke tidligere kartlagt, slik at det ikke finnes kilder som viser kulturminner under vann med et tilstrekkelig presisjonsnivå. En gjennomgang av ulike arkiv og gamle kilder vil kunne gi en delvis oversikt over skips om er forlist i områdene, men dette vil kun være indikatorer og av liten reell verdi for faktisk planlegging av nøyaktig trasé.

Vår vurdering er at den eneste reelle måten å utrede forholdet til kulturminner under vann, er gjennom faktiske survey. Dette er delvis i tråd med det som beskrives i planprogrammets kap. 8.4; at det først gjøres kml §14-undersøksler som del av forundersøkelsene i 2024/2025, og at større survey gjennomføres når Equinor har fått avklart hvilken av de tre traséene i sjø de får konsesjon til å bygge.

En bunnkartlegging med fokus på lokalisering av eventuelle kulturminner under vann, kan med fordel samkjøres med andre interesser (eksempelvis biologi og koraller slik som foreslått her), slik at man unngå å kjøre flere surveys. Dess tidligere kulturminneforvaltningen kobles inn i dette arbeidet, jo tidligere vil konflikter med eventuelle kulturminner under vann oppdages og unngås. Kostnadmessig er dette også i aller høyeste grad den beste løsningen.

Tilstrekkelig kartlegging av kulturminner under vann krever egnet utstyr, med tilstrekkelig grad av oppløsning for å kunne detektere objekter, samt skille mellom natur og kultur. Eksempler her er bruk av multistråleekkolodd, og ROV for visuell avklaring av påviste anomalier. Selv om de fleste skipsvrak vil være delvis synlige på overflaten, vil deler kunne ligge skjult i sedimentene. Det vil derfor også ofte være behov for bruk av bunnpenetrerende ekkolodd for å kunne avgrense vrak.

Kulturminneloven setter krav til alder for om menneskeskapte objekter eller fartøyer skal kunne vernes som kulturminner, henholdsvis før 1537 (§4) og eldre enn 100 år (§14). Det kreves kompetanse for å kunne vurdere dette. All erfaring viser at det er påkrevd at representanter fra kulturminneforvaltningen deltar på survey. Dette er både tids- og kostnadseffektivt. Ved slik deltagelse kan objekter klassifiseres om bord og man kan samtidig gjøre avklaringer til evt. mindre tilpasninger av trasé. Deltagelse online eller kun gjennomgang av data i etterkant er ikke metoder vi vil kunne anbefale.

Konklusjon

Områdene i sjø hvor det foreslås traséer for sjøledninger har potensial for tilstedeværelse av kulturminner under vann, vernet iht. kulturminnelovens §14 (i mindre grad §4).

Det finnes ikke tilfredsstillende eksisterende kunnskap som gir et tilstrekkelig bilde som planleggingen av trasé kan benytte seg av, da det i liten grad tidligere er foretatt undersøkelser av sjøbunnen med formål å kartlegge kulturminner under vann.

Med bakgrunn i dette må forholdet til kulturminner under vann avklares ved gjennomføring av sjøbunnkartlegging. Dette kan samkjøres med andre sjøbunnkartlegginger, men man må benytte utstyr med god nok oppløsningsgrad og detaljnivå til at kulturminner kan påvises og karakteriseres.

Representanter fra kulturminnevernet, dvs fra NTNU Vitenskapsmuseet, må delta fysisk på sjøbunntkartleggingen. Dette for å tidlig kunne avklare forholdet til kulturminner i traséen, samtidig som alternative omlegginger kan vurderes direkte. Vi ber derfor om at vi kommer tidlig inn i planleggingsprosessen for å kunne bidra til å effektivisere denne.

Hvis det under disse undersøkelsene blir påvist kulturminner under vann, skipsvrak o.l. som er fredet eller vernet i.h.t. kml §4 eller §14, må det påregnes begrensninger i forhold til utbygging av områdene. Det vil være mulig å søke Trøndelag fylkeskommune dispensasjon fra kulturminneloven, dersom alternative traséforslag er utfordrende.

Med hilsen

Bernt Rundberget
Instituttleder

Fredrik Skoglund
Saksbehandler

I samsvar med fullmakt er dette dokumentet godkjent elektronisk og har derfor ingen fysisk signatur

Kopi:
Riksantikvaren
Trøndelag fylkeskommune